

Міністерство освіти і науки України
Управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації
Рівненська обласна наукова універсальна бібліотека
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра культурології

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Альманах наукового товариства «Афіна»
кафедри культурології РДГУ

Випуск 9

Засновано у 2003 році

Издательство
Возень

Рівне - 2010

УДК 008:168.522
ББК 71.0
А 43

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології. – Випуск 9. – Рівне: видавець О. Зень, 2010. – 170 с., іл., табл.

Головний редактор:

Виткалов В.Г. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології РДГУ (голова редколегії)

Редакційна колегія:

Афанасьєв Ю.Л. – доктор філософських наук, професор НАКККиМ (Київ)
Баканурський А.Г. – доктор мистецтвознавства, професор Одеського національного політехнічного університету
Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор РДГУ
Граб О.В. – кандидат мистецтвознавства, доцент РДГУ
Дем'янчук О.Н. – доктор педагогічних наук, професор Волинського національного університету ім. Лесі України
Жилюк С.І. – доктор історичних наук, професор РДГУ
Коваль Г.П. – доктор педагогічних наук, професор РДГУ
Кралюк П.М. – доктор філософських наук, професор НУ «Острозька академія»
Круль П.Ф. – доктор мистецтвознавства, професор Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка
Кушнарєнко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор ХДАК
Поніманська Т.І. – кандидат педагогічних наук, професор РДГУ
Постоловський Р.М. – кандидат історичних наук, професор РДГУ
Стоколос Н.Г. – доктор історичних наук, професор РДГУ
Троян С.С. – доктор історичних наук, професор РДГУ
Швецова-Водка Г.М. – доктор історичних наук, професор РДГУ
Яремко-Супрун Н.О. – доктор мистецтвознавства, професор РДГУ

Рецензенти:

Арцишевський Р.А. – доктор філософських наук, професор Волинського національного університету ім. Лесі України
Брилін Б.А. – доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

Науковий редактор – проф. **Виткалов В.Г.**

Упорядники випуску – проф. **Виткалов В.Г.**, доц. **Ярощук В.П.**

ISBN 978-966-2096-94-1

Редакція не завжди поділяє точку зору автора.
За точність наведених цитат, імен, прізвищ, дат відповідальність несуть автори.

Друкується за рішенням вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 10 від 25.06.2010 р.)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 15561-4033 Р.
Зареєстровано Міністерством юстиції України, наказ № 1489/5 від 18.08.2009 р.*

ISBN 978-966-2096-94-1

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010
© Рівненська обласна наукова бібліотека, 2010

7. Частина збереглася в номерах редакції «Дзвінка». Вальо М. Марія Деркач – дослідниця архіву Івана Франка / / Деркач М. Архів Івана Франка // Іван Франко - письменник, мислитель, громадянин: мат. міжнар. конф. (Львів, 25-27 верес., 1996 р.). – Львів: Світ, 1998. – С.617-624.

Резюме

Аналізується життєпис незаслужено забутої дослідниці творчості І.Франка та Лесі Українки М.Фуртак-Деркач.

Ключові слова: література, дослідження, творчість.

Summary

Biography of the undeservedly forgotten дослідниці creation of I.Franka and Lesi Ukrainians is analysed M.Furtak-derkach.

Key words: literature, research, creation

УДК 477.8

Яковишина Т.

ст. викладач РДГУ (м. Рівне)

Законодавче регламентування взаємодії у волинських жіночих середніх навчальних закладах другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Рефлексія педагогами освітніх проблем, пов'язаних із різними аспектами людської поведінки, спричинила розвиток нових педагогічних засад філософського спрямування. На означеній основі початок ХХІ ст. знаменує становлення вітчизняної філософії освіти як глибинної форми педагогічної рефлексії, що визначає місце освіти в життєдіяльності суспільства і становленні людини, досліджує системну цілісність освіти зі змістової та процесуальної сторін та озвучує «виклики» часу до освіти. При цьому у поле зору філософів освіти потрапляють як мета, ідеали та інші цінності освіти сучасного українського суспільства, а й їхнє співвідношення з технологіями та засобами освіти й виховання.

З огляду на вищеозначене актуальним для формування сучасного науково-педагогічного ландшафту постає звернення до вітчизняного історичного досвіду, адже розвиток української педагогічної думки потребує реабілітації педагогічно-просвітницьких ідей, що виступили й матеріалізувалися не тільки в українському суспільно-педагогічному, але й жіночому русі – невід'ємній складовій національного культурно-освітнього поступу, жіночі заклади в якому посідали вагоме місце. З'ясування багатьох нагальних питань, розпорошеність думок щодо законодавчого регулювання сучасних закладів освіти спонукають до пошуку оптимальних шляхів цивілізаційного відтворення суспільства та його переходу на інтелектуально вмотивований шлях розвитку.

Актуальними у педагогічній царині вважаємо розвідки українських науковців, у яких обґрунтовано законодавчі, дидактико-виховні засади функціонування середніх жіночих закладів освіти в Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (О.Андреєва, О.Грива, О.Довженко, І.Курляк, Т.Сухенко, Т.Тронецька, Т.Шушара); проаналізовано різні аспекти проблеми становлення й розвитку жіночої середньої освіти на Волині (Л.Єршова, В.Омельчук, Н.Рудницька, Н.Сейко та ін.).

Мета статті - на основі вивчення проблеми розвитку середньої жіночої освіти, дослідження нормативно-правових документів Російської імперії розкрити їхній вплив на регулювання педагогічної взаємодії у волинських жіночих середніх закладах другої половини ХІХ - початку ХХ ст. Завдання дослідження: охарактеризувати етапи розвитку жіночої середньої освіти на Волині; проаналізувати законодавче регламентування у різних типах жіночих середніх закладах Волині досліджуваного періоду.

На підставі аналізу низки архівних та історико-педагогічних джерел виявлено, що у другій половині ХІХ - початку ХХ ст. на Волині жіночу освіту було представлено мережею парафіяльних шкіл і таких середніх навчально-виховних закладів:

- училища, гімназії та прогімназії, підпорядковані Міністерству народної освіти (сюди ж віднесено й приватні): Острозьке жіноче училище графа Д.Блудова (1865 р.); приватна

жіноча прогімназія А.Коленко (1898 р.), яку 1903 р. перетворено в гімназію; жіноча гімназія в Рівному (1900 р.); приватна гімназія Н.Овсянникової (1901 р.); приватна жіноча чотирікласна прогімназія А.Пирогової в Ковелі (1905 р.); приватна жіноча гімназія М.Тимашевої (1906 р.); приватне жіноче училище Ірозряду М.Рекало в Острозі (1906 р.); Старокостянтинівська жіноча гімназія (1906 р.); приватна гімназія в Дубні (1908 р.); приватна жіноча гімназія баронеси фон Таубе в Здолбунові (1909 р.); Житомирська жіноча гімназія св. Анастасії (1911 р.); приватна жіноча прогімназія в Ізяславі (1912 р.); приватна жіноча прогімназія у Новоград-Волинському (1912 р.);

- гімназія, підпорядкована Головній раді жіночих навчальних закладів імператриці Марії – Маріїнська жіноча гімназія у Житомирі (1866 р.);

- духовні училища, підпорядковані Святому Синоду (жіноче училище духовного відомства в Житомирі та жіноче єпархіальне училище в Кременці).

Зацікавленість суспільства в освічених жінках у зв'язку з економічним піднесенням, розвитком виробничих відносин, що формували соціальний запит на освіту населення, посилювалася, про що засвідчує динаміка зростання кількості жіночих гімназій і прогімназій у губернії початку ХХ ст. Крім того, у середовищі духовенства визріло бажання надавати можливість своїм дочкам через здобуття елементарної освіти посісти належне їм за правом походження місце у суспільстві. У 1910 р. жіночих духовних училищ в українських єпархіях було вже 15. Дослідницею підраховано, що у кожному з них щорічно навчалось близько 200 дівчат. У 1868 р. затверджено загальний Статут для таких училищ і вони офіційно почали називатися єпархіальними жіночими училищами. Крім єпархіальних, існували також жіночі училища духовного відомства. Їхньою єдиною відмінністю було перебування під безпосереднім наглядом Св.Синоду (Київське, Подільське і Волинське) й утримання державним коштом (Подільське і Волинське), в той час як єпархіальні училища існували за рахунок єпархій і мали місцеве підпорядкування.

Природно, що провідне місце посідали жіночі гімназії та прогімназії, що цілком залежали від Міністерства народної освіти, а духовні училища, Острозьке жіноче училище графа Д.Блудова розглядаються нами в міру важливості процесів, що там протікали.

Результати порівняльного аналізу історико-педагогічних джерел, навчальних планів різних типів жіночих навчально-виховних закладів регіону уможливають висновок про відмінність їхньої навчально-виховної мети:

- державні – засвоєння обумовленої потребами капіталістичного суспільства системи знань, умінь і навичок, необхідних у професійній діяльності;

- приватні – формування цілісної наукової картини світу, оволодіння основами наук естетичного циклу, навчання основних принципів поведінки у сім'ї, колективі, суспільстві, системі соціальних відносин;

- релігійні – оволодіння релігійними знаннями, їхня систематизація, підготовка до виконання соціальної ролі дружини-помічниці священика, поширення одержаних знань серед населення.

Отже, у дослідженні виокремлено етапи розвитку середньої жіночої освіти на Волині в означений період:

- 1) становлення (1865-1898 рр.). Нижня межа (1865 р.) визначається актуалізацією важливості жіночої середньої освіти, характеризується відкриттям перших жіночих навчально-виховних закладів на Волині: Острозьке жіноче училище графа Д.Блудова, Маріїнська жіноча гімназія та два училища духовного відомства;

- 2) активізації (1898-1912 рр.). Докорінний злам у суспільних відносинах, поступове завоювання жінками прав на освіту призвели до заснування у період 1898-1912 рр. понад 20 жіночих гімназій та прогімназій. Такий бурхливий розвиток жіночої освіти сприяв підвищенню соціального статусу жінки, її ролі у суспільних процесах; отримання середньої освіти розглядали як умову соціального становлення жіноцтва Волині;

- 3) стагнації (1912-1917 рр.). Специфіку зазначеного етапу визначили передусім соціально-політичні події в Україні та регіоні: воєнні та революційні події, Громадянська

війна, що спричинили масову мобілізацію жіночих закладів й учениць; встановлення польської влади на більшості території Волині.

Виділення вищезазначених періодів спонукало до аналізу законодавчої бази як підґрунтя організації педагогічної взаємодії у жіночих гімназіях Волині другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (положень, програм, статутів, правил, розпоряджень, циркулярів тощо).

Жіночі середні заклади повторювали гімназійну програму без класичних мов, мали зменшений обсяг годин, відведених на вивчення математики й фізики. Більш повне викладання вітчизняної літератури і краще вивчення новітніх мов – усе це були суттєві переваги жіночих гімназій. Точилися дискусії про необхідність обмеження обсягу знань, потрібного жінкам, що пов'язували з так званими «особливостями жіночої природи» [4, 5; 14, 7]. До таких особливостей відомі педагоги Російської імперії В.Зеньковський, М.Константинов, М.Краснов, С.Рождественський та ін. відносили: відсутність логіки і послідовності у мисленні, інтуїтивність та емоційність. Тому вважалося, що навчальні програми для жіночих гімназій повинні бути значно полегшеними порівняно з чоловічими. Проте, як свідчать архівні дані, у приватних жіночих гімназіях збільшували години на вивчення окремих предметів. Наприклад, у Житомирській приватній жіночій гімназії кількість годин на вивчення російської мови, історії, географії, фізики і математики було навіть більшою, ніж у чоловічих гімназіях [10; арк. 12; 11, арк. 24-25].

Ураховуючи всі недоліки існуючої мережі жіночих закладів, ідеологи Російської імперії дійшли висновку про те, що система жіночих середніх закладів потребувала посиленої уваги й законодавчого регламентування.

На підставі аналізу історико-педагогічних документів та архівних джерел другої половини ХІХ – початку ХХ ст. нами виокремлено такі періоди у діяльності Міністерства народної освіти щодо регламентування діяльності жіночих гімназій Російської імперії та Волині зокрема:

1. **З 60-х років – до початку 70-х років ХІХ ст.** Цей період характеризується підвищеною увагою до проблеми жіночої освіти. К.Ушинський вважав жінку «необхідним посередником між наукою, мистецтвом і поезією, з одного боку, звичаями, звичками і характером народу, з іншого...», з цієї думки випливає вже сама собою необхідність повної всебічної освіти жінки не для одного родинного вжитку, а для запровадження в життя народу результатів науки, мистецтва і поезії» [1; 177-180]. Звісно, офіційній школі Росії середини ХІХ ст. були притаманні такі риси, як політизація освіти, утвердження утилітарного ставлення до неї; низький рівень методичного забезпечення освіти, антигуманний жорстокий режим, широке застосування тілесних покарань у школах; тенденція до більш жорстокого гоніння на національну культуру, мову та освіту; політизація та ідеологізація релігійного й цивільного виховання та ін. В офіційній педагогічній думці знайшли значне поширення ідеї гербаріанства. Пирогов доводив необхідність зміни підходів до виховання жінки у суспільстві, адже жінка повинна удосконалювати свою освіту й виховання, щоб відповідати «високості та святості свого призначення бути розсадницею добра й істини в прийдешньому поколінні...», що довірено їй самим Богом, чоловіком та суспільством» [9; 56].

Питання про організацію жіночої освіти вирішено було зрушити з місця, а тому прогресивною стала доповідь міністра народної освіти О.Норова 5 березня 1856 року, у якій він виступив на захист прав навчання особам середнього стану в губернських і повітових містах. Зокрема, він заявив, що «...від цього залежить розвиток в народі справжніх уявлень про обов'язки кожного, а також і усіяке покращення сімейних звичаїв та суспільної свідомості взагалі, на що жінка має могутній і надзвичайний вплив» [2; 112]. Отож, наступним логічним кроком було те, що імператор Олександр II підписав «Положення про жіночі училища відомства Міністерства народної освіти» у травні 1858 року. Згодом, 10 травня 1860 року, вийшло нове «Положення про жіночі училища Міністерства народної освіти», яке містило перелік навчальних дисциплін, напрямки роботи двох рад при кожному училищі: попечительної і педагогічної. Після видання «Положень» 1858 і 1860 років на Волині не було відкрито жодного жіночого училища. Це пояснюється двома фактора-

ми: по-перше, тут була розвинута пансіонна і домашня освіта; по-друге, сильним був польський вплив. А тому з метою русифікації краю через освіту жінок для Правобережжя (Волині особливо) розроблювався окремо «Проект середніх навчально-виховних закладів». 26 травня 1869 р. вийшла ще одна постанова Міністерства народної освіти – «Про влаштування училищної частини в Київській, Подільській і Волинській губерніях», в основі якої лежало «Положення про жіночі училища 1860 року», але із певними змінами щодо джерел утримання управління навчальними закладами. На Волинь поширювалось саме це «Положення». Документ засвідчував наявність національно-політичних тенденцій в освітній політиці російського царизму. Відкриття жіночих гімназій і прогімназій у регіоні відбувалося, як правило, за ініціативою державних інституцій та на їхні кошти (за штатною системою фінансування). Уряд контролював усі аспекти життя жіночих гімназій, повністю усунувши участь місцевої громадськості навіть у вигляді такого обмеженого органу самоврядування, як опікунські ради. «Положення про жіночі училища відомства Міністерства народної освіти» (1860 р.) складалося з таких частин: загальні відомості, управління училищами, навчальна частина, господарчі справи, права й переваги жіночих училищ та осіб, які в них працюють [12; 1-6]. Далі на основі цього «Положення», у відповідь на численні запити педагогів жіночих закладів, був виданий «Збірник діючих постанов і розпоряджень по жіночим гімназіям та прогімназіям Міністерства народної освіти (1884 р.)», у якому роз'яснено доповнення, циркуляри, введення нових пунктів, заборон, правил, щодо найменших дрібниць регламентували педагогічну взаємодію у закладах.

2. 1870–1890 рр. Для цього періоду характерним є видання низки положень, постанов, розпоряджень, інструкцій для жіночих гімназій та прогімназій Міністерства народної освіти. Оскільки ще з 1864 року в гімназіях відомства імператриці Марії у Російській імперії відкривалися педагогічні класи, то в 1870 р. створюються педагогічні класи і при гімназіях Міністерства народної освіти, затверджується нове «Положення про жіночі гімназії та прогімназії». За цим «Положенням» термін навчання збільшився до семи років, зросли вимоги до вивчення окремих предметів (наприклад, природознавства, арифметики тощо), передбачена грошова допомога уряду жіночим закладам на рік у розмірі: 2000 крб. гімназіям і 1000 крб. прогімназіям [13; 397]. Але основна заслуга реалізації «Положення» – введення педагогічного (додаткового) класу. У 1874 році виходять нове «Положення для жіночих гімназій та прогімназій», програми і правила, «Положення про педагогічні класи», «Інструкції класним наглядачкам жіночих гімназій Міністерства народної освіти» тощо. Упродовж 1870-1890 рр. побачили світ численні розпорядження, циркуляри, доповнення, які, однак, не поширювалися на Волинь.

3. 1890-1917 рр. – верхня межа зумовлена встановленням польської влади на більшості території Волині, коли почали утворюватись нові типи шкіл і налагоджувалась система їхньої діяльності, а жіночі гімназії фактично були ліквідовані радянською владою. Оскільки програми 1869-1870 рр., якими користувалися у Волинській губернії, вирізнялися від загальноімперських, затверджених 1874 р., то, безумовно, такий стан не міг задовольнити зростаючих потреб у жіночій освіті краю. Тому ще у 1880 роки почалася реорганізація навчальної справи на Волині. Це сприяло відкриттю в регіоні на початку ХХ ст. понад 20 жіночих гімназій та прогімназій (для порівняння: до початку ХХ ст. на Волині діяли Житомирська Маріїнська жіноча гімназія, Кременецьке жіноче духовне училище, Острозьке жіноче училище графа Д.Блудова). Здійснені нововведення розширили програми викладання предметів, при кожному закладі діяли дві ради: попечительна (опікунська) і педагогічна, дозволялися відкриття та реорганізація вже існуючих жіночих гімназій за положенням 1870 р. (наприклад, приватний жіночий навчальний заклад М.Рекало в Острозі планували перетворити у міністерську жіночу гімназію за положенням 1870 р.). Роботу жіночих гімназій регламентувала низка циркулярів Міністерства народної освіти, наприклад, циркуляр від 17 січня 1900 р. № 1470 про те, що ученицям нехристиянського віросповідання не видаються свідоцтва на звання учителів; циркуляр від 20 серпня 1905 р. – про прийняття на навчання усіх без винятку дівчат різного віросповідання, чії батьки прохо-

дили службу на Далекому Сході (до таких учениць ставилися поблажливо, адже їхні батьки захищали Російську імперію); циркуляр від 27 лютого 1906 р. № 9521 про вибір навчальних підручників і книг на власний розсуд; циркуляр від 12 квітня 1906 р. № 7110 про порядок і початок іспитів у жіночих гімназіях; циркуляр від 17 квітня 1906 р. № 7388 про посилення представників педагогічного персоналу на 1-й Російський з'їзд із педагогічної психології (один представник від кожної жіночої гімназії); циркуляр про заборону педагогічному персоналу брати участь у політичних партіях, громадах, союзах; циркуляр від 7 лютого № 3085 про влаштування в жіночих гімназіях літературно-вокальних вечорів чи спектаклів; розпорядження попечителя Київського навчального округу про час і проведення фізичних вправ для учениць і про заборону займатися уроками гімнастики на перерах тощо [3; арк. 4].

Оскільки на Волині початку ХХ ст. майже у кожному повітовому містечку відкривалися приватні жіночі гімназії (понад 20), то слід проаналізувати документи, що регламентували організацію педагогічної взаємодії у цих закладах. Із метою встановлення єдності в навчально-виховній діяльності жіночих закладів 31 серпня 1874 р. були видані Міністерством народної освіти детальні загальнодержавні програми, плани та правила вступних, перевідних і випускних іспитів [8]. Крім того, відповідно до циркулярного розпорядження попечителя Київського навчального округу від 8 серпня 1907 р. від кожного вчителя вимагалось на початок навчального року подати детальний робочий план із зазначеним у ньому мінімумом знань і вмінь учениць. Робочий план мав відповідати таким вимогам: враховувати здібності та нахили вихованок; базуватися на попередній підготовці дітей; не бути надто складним для вивчення; матеріал повинен бути розміщений доступно.

Згідно зі «Збірником законоположень і розпоряджень про приватні навчальні заклади» А.Лаурсона (1912 р.) дозволялося за умов дотримання єдиних вимог до навчально-виховного процесу, позитивного оцінювання роботи приватної жіночої гімназії керівництвом, підтримки місцевої громади перетворювати приватні жіночі заклади у міністерські жіночі гімназії. При цьому необхідним було створення опікунської ради; засновниці закладів повинні бути головами опікунської ради й членами педагогічної ради; начальниці гімназій мають отримувати платню за призначенням опікунської ради, у питаннях витрат підкорятися теж опікунській раді [6]. У приватних жіночих гімназіях, що діяли за Положенням 1870 року, дозволялося відкриття додаткового педагогічного класу від 14 січня 1906 р. Міністерство народної освіти рекомендувало проведення пробного уроку, випускний іспит лише у присутності депутата від навчального округу. Цією ж постановою дозволено присвоювати ученицям приватних жіночих гімназій, курс навчання яких відповідав курсу навчання в аналогічних міністерських закладах, прав вихованок міністерських жіночих гімназій (пункт 5) [6].

Порівняльний аналіз «Положень» і навчальних програм установ відомства Марії та аналогічних міністерських жіночих гімназій уможливорює висновок про те, що існували певні відмінності, а саме: французька і німецька мови не були обов'язковими для вивчення, курси географії та історії були значно тривалішими, ніж у міністерських жіночих гімназіях, тоді як курси математики, чистописання були дещо скороченими у маріїнських гімназіях. Упродовж перших 4-х років навчання дівчата вивчали природознавство, а в старших класах – фізику. Ученицям маріїнських освітніх закладів надавалась можливість у зв'язку з вивченням окремих предметів (танців, французької та німецької мов) за бажанням батьків і самих дівчат розвивати свої нахили та здібності, приділяючи більшу увагу улюбленим предметам. До необов'язкових предметів у міністерських гімназіях, крім перелічених вище, належали співи, малювання, педагогіка, гігієна, а з 1874 р. - латинська і давньогрецька мови. Така полікультурна спрямованість змісту предметів гуманітарного циклу зумовлена метою вищезазначеного закладу.

До регламентації діяльності закладів для «дівичь духовного звання» теж ставилися з певною обережністю, тому ще у процесі створення навчальних закладів відбувся їхній поділ на дві категорії. Першу категорію склали училища, що знаходилися під опікою імпера-

триці Марії, а другу – училища, що знаходилися у віданні Святійшого Синоду під керівництвом єпархіальних священиків та місцевого духовенства. Вони вирізнялися метою, організацією внутрішнього розпорядку, навчальними планами і програмами, станом системою, правами посадових осіб і матеріальним забезпеченням. Училища першої категорії ставили за мету дати «дівцям духовного звання» в першу чергу об'єм знань та забезпечити виховання, відповідні їхньому становищу: бути турботливою дружиною і помічницею священика, матір'ю і господинею у родині. Це були закриті навчальні заклади, куди приймалися лише доньки духовенства. Училища другої категорії поділялися на два види у відповідності до їхнього призначення. До першого належали заклади для дівчат-сиріт і вони мали благодійний характер. Інші були наближені до училищ першої категорії, однак відрізнялися своєю організацією: були напівзакритими та навчали дівчат різних прошарків населення. Кожен із вищезазначених видів мав власні навчальні плани, програми й статут.

На Волині у 1864 р. було засноване й успішно діяло у Житомирі під опікою імператриці Марії жіноче училище для «дівчат духовного звання». Подібний заклад діяв в Острозі, пізніше він відійшов до Міністерства народної освіти. Слід зауважити, що Житомирське жіноче училище теж пізніше підпорядковувалося духовному відомству. Отож, на Волині вищевказані навчальні заклади були єдиними, що давали середню освіту донькам волинського духовенства.

Аналіз навчальних планів і програм середніх жіночих закладів духовного відомства уможливає висновок про те, що кількість годин, відведених на вивчення предметів релігійного спрямування переважала над кількістю годин, відведених на вивчення предметів математично-природничого циклу. У цілому ж рівень знань випускниць училищ духовного відомства був значно нижчим у порівнянні з середніми навчально-виховними закладами Міністерства народної освіти.

Так, у Волинському жіночому училищі для дівчат духовного звання, що складалося з 3 класів, навчання у яких продовжувалося два роки, на початок 1878 р. навчали Закону Божому, російській і слов'янській мовам, історії російській та загальній, географії російській та загальній, геометрії, арифметиці, фізиці, педагогіці, співам [14]. Іншими ж предметами (рукодільям, чистописанням) учениці займалися у вільний від основних уроків час. Фізика, що вивчалась у III класі, подавалась у полегшеному варіанті, а саме: вивчалися лише основні поняття про властивості тіл (теплота, звук, електрика, світло тощо). Якщо порівняти навчальні плани 1869/1870 р. та 1904/1905 р., відмітимо суттєві зміни щодо кількості предметів та годин, відведених на їх вивчення. У порівнянні з 1869/1890 та 1878/1879 навчальними роками кількість предметів у Волинському Віталіївському жіночому училищі станом на 1904/1905 навчальний рік значно зросла.

Отже, аналіз планів, програм, статутів жіночих середніх навчально-виховних закладів Волині різного підпорядкування як підґрунтя, на якому будувалася педагогічна взаємодія, уможливив висновок про те, що програми жіночих духовних училищ вирізнялися від програм закладів Міністерства народної освіти, а, отже, й організацією у них педагогічної взаємодії. Певні предмети (геометрія, фізика, природознавство, музика, танці, іноземні мови) не вважалися необхідними для обов'язкового вивчення донькам священиків. Більше того, навчальні плани та програми середніх жіночих навчальних закладів духовного відомства мали яскраве релігійне забарвлення, що відповідало їхній основній меті. Перспективами для подальших наукових розвідок порівняльний аналіз законодавчого регулювання діяльності чоловічих і жіночих освітніх закладів Волині; соціальне виховання у жіночих закладах регіону; соціальне становлення учениць жіночих середніх навчально-виховних закладів Волині.

Джерельні приписи

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Любов Вікторівна Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
2. Ерошкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России / Николай Ерошкин. – М.: Высшая школа, 1968. – 160 с.

3. Заседания Попечительского совета – Ф.69, опис 1, справа 5. – Арк.1-5.
4. Заявление 21 депутата по вопросу о епархиальном женском училище // Волинские епархиальные ведомости. – 1880. – № 28-29. – С.725-726.
5. Константинов Н.А. Очерки по истории средней школы: гимназии и реальные училища с конца XIX века до февральской революции 1917 года / Николай Константинов. – М.: Учпедгиз, 1947. – 248 с.
6. Лаурсон А.М. Частные учебные заведения ведомства Министерства народного просвещения. Собрание действующих законоположений и распоряжений о частных учебных заведениях и о домашнем обучении. – СПб., 1912. – 338 с.
7. Лихачева Е. Материалы для истории женского образования в России (1828–1856) / Е.Лихачева. – СПб., 1895. – 342 с.
8. Маврицкий В.А. Сборник правил и подробных программ для поступления во все учебные заведения мужские и женские на 1899-1900. Изд.13 / В.А.Маврицкий. – М., 1899. – 406 с.
9. Пирогов Н.И. Вопросы жизни / Н.И.Пирогов // Избр. пед. сочинения. – М.: АПН РСФСР, 1952. – С.51-192.
10. Протоколи педагогічної ради жіночої гімназії Н.В.Овсянникової за 1907-1908 рр. – Ф.256, оп.1, спр.143. – Арк.1-53.
11. Протоколи педагогічної ради жіночої гімназії Н.В.Овсянникової за 1909–1913 рр. – Ф.256, оп.1, спр.144. – Арк.1-20.
12. Родевич М. Сборник действующих постановлений и распоряжений по женским гимназиям и прогимназиям Министерства народного просвещения / М.Родевич. – СПб., 1884.
13. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – Т.4. – СПб., 1871. – 1752 с.
14. Статут та програма епархіальних жіночих училищ // Волинські епархіальні відомості. – 1869. – Ч.І (офіц.). – С.816-822.

Резюме

Аналізується законодавче регулювання діяльності жіночих середніх навчально-виховних закладів Волині др.пол.XIX-початку XX ст. і його вплив на організацію педагогічного процесу.

Ключові слова: жіноча освіта, жіночі гімназії та прогімназії, жіночі духовні училища.

Summary

In the article is analyzing legislative regulation of female activity in the middle of educational establishments of Volyn in the second part of XIX-beginning XX century and its impact on the organization in them educational process.

Key words: female education, female gymnasia and progymnasia, female spiritual schools.

УДК 257 (477.8)

Швець І.

протоіерей, канд. богословських наук,
ректор Волинської духовної семінарії (м. Луцьк)

Пастирські та регентсько-дияківські курси на Волині та Україні в період Другої світової війни

Тема духовної освіти в Україні періоду Другої світової війни істориками мало вивчена. Немає жодного наукового дослідження, в якому б було висвітлено діяльність всіх церковних навчальних закладів того періоду і в цій розвідці вперше зроблена така спроба. Автор сподівається, що після знайдення архівних документів з даної теми, можна провести ґрунтовне вивчення цієї проблематики. Тож у даному матеріалі лише окреслюються напрями майбутнього дослідження.

Прихід на Волинь радянських військ і встановлення тоталітарного режиму нанесло великої шкоди Православній Церкві. Усе церковне й монастирське майно було конфісковане. Багато священників втекло за Буг, залишивши парафії, частину вивезли, а решта була обкладена важкими для сплати податками. Не витримавши такого тиску, чимало священників змушені були покинути своє місце служіння та стати учителями, робітниками або сидіти без заняття. Були поодинокі випадки відречення від сану, але більша частина духовенства несла свій хрест, виконуючи душпастирські обов'язки. Щоб мати змогу існувати, їм приходилось продавати все, навіть постіль та одяг [1; 673].

Зрозуміло, що після такого дворічного жаху єпископат та духовенство Православної Церкви з надією зустріли нових окупантів. Крайня антицерковна, безбожна сутність попереднього режиму підштовхувала їх до думки, що в Україну прийшли хоч і чужинці, але

Зміст

- Виткалов В.Г.** Культурно-мистецькі процеси на волинських теренах в історичній ретроспективі: за матеріалами науково-практичної конференції «Історична Волинь та проблеми духовного відродження України» 3

РОЗДІЛ I. БІБЛІОТЕКИ, АРХИВИ, МУЗЕЇ ЯК ЦЕНТРИ КОНЦЕНТРАЦІЇ
ІНТЕЛЕКТУ НА ВОЛИНСЬКИХ ТЕРЕНАХ

- Ціборовська-Римарович І.О.** Бібліотеки римо-католицьких монастирів Волині XVI-XVIII ст.: історична доля, роль у монастирській діяльності, сучасний стан фондів (за фондами Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського) 9
- Близняк М.** Метрична книга острозького новоміського Свято-Воскресенського храму як джерело з історії Острога XVIII століття 14
- Бондар Н.П.** Кириличні стародруки XVI-XVII століть із фондів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, що походять зі збірок Рівного та Рівненщини 18
- Заболотна Н.В.** Побутування почаївських кириличних стародруків на Волині XVIII – початку XIX ст. за покрайніми записами (на матеріалах фондів Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського) 22
- Позіховська С.** До питання формування збірки краєзнавчої літератури XIX століття у фондах Державного історико-культурного заповідника м. Острога 27
- Сажок О.В.** Бібліотека Кричильського Свято-Покровського церковного братства Рівненського повіту Волинської губернії початку XX століття як предмет дослідження 31
- Костюк С.** Стародруки Свято-Успенської Почаївської лаври у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї 35
- Булига О.С.** Зв'язки та взаємини Волинських Афін та Волинського Афону 37
- Виткалов С.В.** Художня ініціатива у волинському краї: спроба реконструкції (за матеріалами обласного державного архіву) 40
- Ярощук В.П.** До історії становлення обласних універсальних бібліотек (до 90-х років XX ст.) 49
- Промська О.Л.** Розвиток краєзнавчої метабібліографії в Україні 50
- Грипич С.Н., Семенюк Г.П.** Наукова бібліотека Рівненського державного гуманітарного університету в історичному аспекті 58

РОЗДІЛ II. ВОЛИНЬ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ:
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

- Вихованець В.Й.** «Военно-статистическое обозрение Волынской губернии» – важливе історичне джерело 63
- Кононець П.** Римська монета на території Волині та Волинського Полісся 70
- Якубова Т.А.** Представники української козацької старшини у російсько-турецькій війні 1735-1739 років (за матеріалами фондів НБУВ) 76
- Понагайба А.А.** Археологічні пам'ятки Волинського регіону у ББД «Історична Волинь» Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки 82
- Михайлова О.В.** Нові видання з історії Волині у фондах НІБУ та їх відображення на веб-сайті «Історична Волинь» 86
- Глушук О.Г., Білявцева О.В.** Культурно-просвітницька діяльність громадських товариств на Західно-Волинських землях 1921-1939 років 88

РОЗДІЛ III. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ДІЯЧІ ВОЛИНСЬКОГО КРАЮ
В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Брега В.В. Міхал Сервацій Вишневецький – засновник родової книгозбірні Вишневецького палацу на Волині	95
Климчук А.М. Тадеуш Єжи Стецький – дослідник Волині	97
Рева Л.Г. Олена Пчілка в критиці 30-х років ХХ століття: за архівними фондами Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського НАН України: М.Фуртак-Деркач	101
Яковишина Т. Законодавче регламентування взаємодії у волинських жіночих середніх навчальних закладах другої половини ХІХ – початку ХХ ст.	108
Швець І. Пастирські та регентсько-дяківські курси на Волині та Україні в період Другої світової війни	114
Гупало С.Л. Призабуті сторінки вітчизняної історії літератури: Ксаверій Прушинський .	118
Рожко В.Є. «Білі плями» в життєписі Бориса Тена	121
Грищук Т.В. Микола Островський. Загублений в історії	124

РОЗДІЛ IV. ЗАМКОВЕ ТА САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО
ВОЛИНСЬКОГО КРАЮ В КУЛЬТУРНІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Кибалюк М.В. Вишневецький парк як приклад садово-паркового мистецтва Волині ..	129
Шиян Л. Вишневецький палацово-парковий комплекс – тип магнатської резиденції Волині ХVІІІ століття	132
Рожко В.Є., Устимчук Ф. Святиня в заплавах Стоходу і Прип'яті	136
Рожко В.Є. Предавня святиня біля витоків Збитеньки	138
Рожко В.Є. Монастир Воскресіння Господнього на Повстанських могилах	141

РОЗДІЛ V. ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ ВОЛИНИ:
ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Лукашук О.В. Німецька колонізація Волині	145
Нємец В.Р. Аналогії та відмінності коровайного обряду на Волині і Поліссі (середина ХІХ – початок ХХ ст.)	147
Черніговець Т.І., Черніговець О. Регіональні особливості купальських культів Волині та Західного Полісся	154
Пархоменко Т.П. Особливості виготовлення сітчастих поясів. Пояс у народних віруваннях і звичаях	158
Хандрук О.О. Виховна система Пласту в контексті розвитку сучасної вітчизняної культури	163

Наукове видання

Актуальні питання культурології

Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 9.

Збірник наукових праць

Наукове редагування, коректура – проф. Виткалов В.Г.

Відповідальний за випуск – Виткалов В.Г.

Технічний редактор – Зень О.М.

Адреса редакції: Рівне, вул. С.Бандери, 12.

Рівненський державний гуманітарний університет

Кафедра культурології. Тел. 0-362-22-20-32

Вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Історична Волинь і проблеми духовного відродження України».

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації,
серія КВ № 15561-4033 Р.*

Зареєстровано

*Міністерством юстиції України,
наказ № 1489/5 від 18.08.2009 р.*

Підп. до др. 30.08.2010.

Формат 60x84^{1/8}.

Папір офсетний.

Друк офсетний.

Гарнітура Мусл.

Ум. друк. арк. 19,8.

Обл. вид. арк. 18,3.

Наклад 100 прим.

Видавець О. Зень

Свідоцтво РВ-26 від 6 квітня 2004 р.

33022, м. Рівне, пр. Кн.Романа 9/24;

тел.: 0-362-24-45-09; 0-67-36-40-727

olegzen@ukr.net

Друк: ПП Олейник В.А.

33000, м. Рівне, вул. Вербова, 38/154

тел. 0-362 - 23-17-09

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ РІВНЕНЬСЬКОГО МІСЬКВИКОНКОМУ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ТА ТУРИЗМУ РІВНЕНЬСЬКОЇ ОБЛАДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
УПРАВЛІННЯ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ РІВНЕНЬСЬКОЇ ОБЛАДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

33028, м.Рівне, вул.С.Бандери, 12
телефон кафедри: (0362) 22-20-32
контактний телефон: 8067 8032398

11-12 листопада 2010 року
відбудеться VI Всеукраїнська науково-практична конференція

Духовна культура України: реалії та перспективи

Робота конференції відбуватиметься у секціях:

1. Вітчизняний освітній процес та його методичне забезпечення: здобутки і проблеми
2. Морально-етичні й естетичні проблеми в молодіжній культурі сучасної України
3. Регіональна культурно-мистецька проблематика як предмет наукового дослідження
4. Проблеми викладання історико-культурологічних дисциплін
5. Художній процес в Україні в історико-культурній ретроспективі
6. Бібліотеки, музеї, архіви у справі збереження національної культурної спадщини
7. Культурно-мистецький потенціал Волині в умовах сьогодення.

Заявки на участь у роботі конференції подавати на кафедру культурології РДГУ (Рівне, вул. С.Бандери, 12, каб. 46) до 1 листопада 2010 року.

У заявці повідомити: прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи, науковий ступінь, звання для співробітників та прізвище, ініціали студента (факультет, спеціальність), тему доповіді.

Тексти доповідей (у друкованому та електронному варіантах), написані згідно з вимогами до наукових публікацій (див. Бюлетень ВАК України, 2009. - № 3), необхідно передати оргкомітету до 1 листопада 2010 р.

Матеріали конференції будуть опубліковані у випуску № 10 Альманаха наукового товариства «Афіна» – «Актуальні питання культурології».

Адреса оргкомітету: РДГУ, вул. С.Бандери, 12, кафедра культурології (каб. 46). Відповідальний за організацію конференції – проф. Виткалов Володимир Григорович 067 8032398. Електронна адреса: sergiy_vsv@ukr.net

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

До Збірника приймаються статті українською мовою, обсягом до 10 сторінок

Поля: верхнє, праве, лівє, нижнє – 1,5 см.

Редактор: MS Word, Гарнітура: Times New Roman, кегль 14

Міжрядковий інтервал: 1,5.

Зліва друкується УДК, по центру назва статті великими літерами (жирним шрифтом), у правому полі – прізвище та ініціали автора (для викладачів) та прізвище, ініціали, курс, факультет студента; наприкінці тексту - анотація українською та англійською мовами. Список літератури оформляється згідно нових вимог ВАК України.